

DYLEMATY W METODACH JAKOŚCIOWYCH

Sesja tematyczna 3 (23 maja, 14:00 – 15:30)

Moderatorka: Dr Magdalena Budziszewska

1. O radościach i trudach stawania się tatą. Analiza tematyczna pisemnych wypowiedzi ojców niemowląt

Grażyna Kmita (1. Wydział Psychologii UW, 2. Instytut Matki i Dziecka), Karolina Waśkiewicz (Instytut Matki i Dziecka), Eliza Kiepus-Nawrocka (Instytut Matki i Dziecka)

Badanie było częścią większego projektu, przeprowadzonego w metodologii mieszanej w ramach strategii równoległej zanurzeniowej, który dotyczył związków pomiędzy temperamentem dziecka a objawami depresji, lęku i stresu rodzicielskiego u matek i ojców niemowląt. W czasie wystąpienia przedstawione zostaną wyniki części jakościowej projektu, w której poszukiwano odpowiedzi na pytanie o doświadczenia rodziców związane z wczesnym rodzicielstwem i kontaktem z niemowlęciem, w szczególności z perspektywy ojców. Zaprezentowane zostaną wyniki analizy tematycznej pisemnych wypowiedzi zebranych w ramach części ankiety na platformie Qualtrics. Odpowiedzi na pytania otwarte nie były obowiązkowe i udzieliło ich 74 spośród 114 ojców uczestniczących w części ilościowej. Część odpowiedzi była bardzo skrótowa, część stanowiły szersze, pogłębione wypowiedzi pisemne. Z tego względu w analizie tematycznej uwzględniono wypowiedzi 35 ojców i zdecydowano się na przyjęcie relatywnie uproszczonej procedury kodowania, opartej bardziej na kodach semantycznych, dosłownych, niż na pogłębionych, latentnych. Pomimo początkowego planu, by uwzględnić w jak największym stopniu perspektywę doświadczeniową, kontekstualną, zrezygnowano z tego zamysłu, ze względu na specyfikę uzyskanych danych. Niemniej jednak zbiór wypowiedzi ojców stanowił bogate źródło informacji o wyzwaniach związanych z ojcostwem, radościach z bycia ojcem oraz ojcowskich potrzebach. Proces kodowania poprzedzony był wielokrotnym czytaniem wypowiedzi ojców i sporządzaniem notatek (faza zanurzania się w dane wg Braun i Clarke, 2022). W kolejnym kroku indukcyjnie kodowano treść wyrażoną w każdej wypowiedzi, a następnie analizowano treść wypowiedzi ojców poszukując wspólnych wątków tematycznych. Wyodrębniono trzy główne tematy: „Trudne początki”,

„Ojcostwo jako radość i spełnienie, pomimo zmęczenia”, oraz „Jak zrozumieć niemowlę i zapewnić mu dobre życie?”. Temat pierwszy obejmował trzy podtematy: Codzienne wyzwania, Poczucie straty oraz Mierzenie się ze stereotypami na temat ojców. W wystąpieniu omówione będą nie tylko wyniki analizy (ilustrowane wypowiedziami ojców), ale również wyzwania metodologiczne związane z wykorzystaniem analiz jakościowych w projektach w metodologii mieszanej.

2. Jakość badań jakościowych: kryteria oceny, integralność metodologiczna i współczesne standardy raportowania

Emilia Soroko (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), Anna Cierpka (Uniwersytet Warszawski)

Badania jakościowe stały się integralną częścią nauk społecznych, w tym psychologii, jednak pytanie o kryteria ich jakości metodologicznej pozostaje przedmiotem intensywnej debaty. Trudność ta wynika z pluralizmu tradycji jakościowych, a także z niejednoznacznych relacji między różnymi sposobami ujmowania naukowości. W literaturze metodologicznej proponowano zarówno zestawy kryteriów jakości (np. koncepcja wiarygodności – trustworthiness), jak i bardziej całościowe ujęcia podkreślające znaczenie integralności metodologicznej (methodological integrity), rozumianej jako spójność między pytaniami badawczymi, tradycją/filozofią, sposobem generowania danych oraz praktyką ich analizy, w tym interpretacji. Jednocześnie rozwój standardów raportowania badań jakościowych – takich jak COREQ czy JARS-Qual – wprowadził nowe napięcie między potrzebą zwiększenia przejrzystości publikacji a ryzykiem formalizacji i technicyzacji oceny badań jakościowych. W tym kontekście pojawia się pytanie o relacje między formułowanymi kryteriami jakości, strategiami analitycznymi wspierającymi interpretację danych (np. refleksyjnością, triangulacją, saturacją czy audit trail) oraz standardami raportowania. Wystąpienie ma charakter przeglądowo-metodologiczny i podejmuje próbę uporządkowania tych wątków poprzez analizę współczesnej literatury metodologicznej dotyczącej jakości badań jakościowych. Punktem wyjścia jest założenie, że ocena jakości badań jakościowych powinna być rozumiana jako proces interpretacyjny wymagający refleksji nad spójnością projektu badawczego.

3. Kiedy zgoda na rozmowę z matką to zgoda na rozmowę z dzieckiem - refleksja nad etyką w badaniach rodzin

Maria Niesiołowska-Spano, Kolegium MISH UW

W badaniach społecznych z dziećmi, to rodzice wyrażają zgodę na ich udział w badaniu i kiedy to dzieci są kluczowymi uczestnikami badań, posiadamy dokładne wytyczne co do zasad ich uczestnictwa. Dziecko musi mieć prawo rozumieć sytuację badawczą, wyrazić zgodę i przerwać badanie. Problemem z punktu widzenia etyki badawczej są sytuacje, w których do badania osoby nieletnie są wprowadzane jako osoby trzecie przez uczestników głównych. Osób trzecich nie dotyczą wprost podpisywane przez respondentów zgody na wywiad, nagranie itd. W takiej sytuacji pojawia się problem domniemanej zgody na udział w badaniu oraz niepełnej informacji przekazanej dodatkowemu uczestnikowi rozmowy oraz potencjalna presja związana z relacją badany-badaczka między rodzicem a badaczką. Wystąpienie jest refleksją nad doświadczeniem badaczki związanym z problemem domniemanej zgody na nagranie rozmów z dziećmi oraz skomplikowanej relacji między badaczką - badaną a jej dzieckiem w czasie wywiadów z rodzicami podczas zbierania danych do pracy dyplomowej o macierzyństwie migracyjnym Polek. Na przykładach z pracy w terenie omówione zostaną kluczowe aspekty podejmowania decyzji mającej na celu zapewnienie dobra i komfortu nieletnim uczestnikom badania, uwzględniając potrzebę głównych respondentek do włączania dzieci w sytuację badawczą. Wystąpienie jest próbą wskazania sytuacji trudniejszych w pracy jakościowej badaczki terenowej, jako obszarów wymagających refleksji metodologiczno-etycznej i autorefleksyjności co do własnej pozycji w polu badawczym podczas wejścia w relację badawczą z nieletnimi ze względu na decyzję rodzica.

4. Badacz między akademią a biznesem: wyzwania badań jakościowych w psychologii i kompetencje, których warto uczyć

Katarzyna Archanowicz-Kudelska (Akademia Leona Koźmińskiego, Uniwersytet Warszawski)

W badaniach jakościowych, szczególnie tych dotyczących prywatnych, wrażliwych i często skrywanych aspektów doświadczeń rozmówców, kwestie etyczne oraz dobrostan osób badanych powinny stanowić centralny element refleksji badawczej - na każdym etapie procesu: od projektowania, przez realizację, aż po analizę i raportowanie wyników.

W praktyce nie zawsze jednak tak się dzieje, zwłaszcza gdy badania prowadzone są na zlecenie konkretnych podmiotów i finansowane przez zamawiających. To zleceniodawcy często określają zakres tematyczny badań, formułują kluczowe problemy badawcze, a nierzadko również wpływają na dobór metodologii i technik badawczych, mimo często ograniczonej wiedzy i świadomości metodologicznej. W efekcie badacz staje się usługodawcą, którego zadaniem jest spełnienie oczekiwań płatnika, a badania - usługą rynkową. Rodzi to pytania o granice kompromisu i wpływ presji komercyjnej na jakość metodologiczną oraz o realne możliwości dbania o standardy etyczne.

Wystąpienie podejmie analizę konsekwencji tej relacji dla metodologii i etyki badań jakościowych, a także omówi strategie umożliwiające wzmacnianie pozycji badacza jako partnera w procesie badawczym. Szczególna uwaga zostanie poświęcona problemowi dydaktyki badań jakościowych na uczelniach wyższych: zakresowi kompetencji, które powinny być rozwijane w toku kształcenia, sposobom ich weryfikacji oraz przygotowaniu przyszłych badaczy do ochrony dobrostanu uczestników badań i własnego dobrostanu zawodowego. Zagadnienie to jest szczególnie istotne, ponieważ badania jakościowe są na wielu uczelniach wykładane rzadziej, w ograniczonym zakresie i wybiórczo, podczas gdy paradygmat pozytywistyczny bywa traktowany jako dominujący, a niekiedy wręcz jedyny obowiązujący model prowadzenia projektów badawczych. Swoje rozważania oprę na podstawie ponad 20 letniego doświadczenia badawczego w badaniach jakościowych – zarówno jako moderatorki i badaczki jakościowej w komercyjnych firmach badawczych jak i jako wykładowczyni badań jakościowych w akademii.

5. Konstruktywistyczna teoria ugruntowana z perspektywy teorii krytycznej

Julia Górska (Uniwersytet Warszawski, Wydział Filozofii, Wydział Psychologii)

Kathy Charmaz (2006, 2017), twórczyni konstruktywistycznej teorii ugruntowanej (Constructivist Grounded Theory, CGT), wskazuje na dwie tradycje intelektualne stanowiące fundament tej metody badawczej: konstruktywizm oraz pragmatyzm. Konstruktywizm w tym ujęciu stanowi zerwanie z tradycją pozytywistyczną – oznacza przyjęcie założenia, że akt badawczy jest aktem konstrukcji. Co więcej, przyjęcie perspektywy konstruktywistycznej oznacza także rezygnację z klasycznej, korespondencyjnej teorii prawdy. Pragmatyzm natomiast jest teorią posługującą się kategorią użyteczności jako kryterium ewaluacji generowanych koncepcji teoretycznych (Marciniak, 2015); nauka ma osiągać konkretne cele, a teorie konstruowane przez badaczy mają być bezpośrednio przekładalne na praktykę lub mieć możliwe zastosowania. Zdaniem Charmaz, połączenie tych dwóch tradycji umożliwia prowadzenie krytycznych dociekań (critical inquiry), czyli badań skoncentrowanych na kwestii sprawiedliwości społecznej i dążących do ujawniania, przeciwstawiania się i przewycięzania różnych form opresji, nierówności i niesprawiedliwości (Charmaz, 2017). Autorka niniejszego wystąpienia stawia tezę, że przejście od podstaw teoretycznych CGT — konstruktywizmu i pragmatyzmu — do jej aspiracji krytycznych nie jest w pełni uzasadnione. Autorka będzie starała się argumentować na rzecz tezy, odwołując się do tradycji krytycznej, w szczególności do pojęcia rozumu instrumentalnego (Adorno, Horkheimer, 2023) oraz krytyki immanentnej (Adorno, 1986). Autorka argumentuje, że konstruktywizm i pragmatyzm opierają się na różnych koncepcjach prawdy: konstruktywizm osłabia lub rezygnuje z pojęcia prawdy, podczas gdy pragmatyzm utożsamia prawdę z tym, co sprawdza się w działaniu. Korzystając z pojęcia krytyki immanentnej i stosując ją jako metodę analizy teoretycznej, autorka analizuje wewnętrzne napięcia konstruktywistycznej teorii ugruntowanej oraz wskazuje na to, że pragmatyczny sposób konceptualizacji wiedzy może zostać ujęty jako przejaw instrumentalizacji rozumu. Referat stanowi zatem próbę odpowiedzi na pytanie, czy CGT jako metoda zakorzeniona w pragmatycznej teorii prawdy może jednocześnie stanowić podstawę normatywnej krytyki struktur społecznych i nierówności.

Bibliografia:

- Adorno, T. W. (1986). *Dialektyka negatywna*, tłum. K. Krzemieniowa, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage.
- Charmaz, K. (2017). The power of constructivist grounded theory for critical inquiry. *Qualitative Inquiry*, 23(1), 34-45.
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (2023). *Dialektyka oświecenia: fragmenty filozoficzne*. tłum. M. Łukasiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Marciniak, Ł. (2015). Teorie pracujące. Pragmatyzm w ujęciu badaczy z grupy Chicago School Irregulars. *Przeгляд Socjologii Jakościowej*, 11(1), 40-53.